

Ірина Леонідівна СЕРДЕЧНА,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
s0977262778@gmail.com

УДК 347.61/.64

**САМОЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ
ІНШИХ ЧЛЕНІВ СІМ'Ї ТА РОДИЧІВ**

Досліджуються особливості самозахисту дитини іншими членами сім'ї та родичами. Відповідно до розділу 5 Сімейного кодексу України родичами є дід, баба, онуки, прадід, прабабуся, правнуки, брати, сестри. Іншими членами сім'ї є вітччм, мачуха, пасинок, падчерка, фактичний вихователь і дитина.

Зосереджено увагу на визначенні поняття самозахисту в сімейному праві. Запропоновано поняття самозахисту особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів як фактичні дії бабусі, дідуся, прабабусі, прадідуся, брата, сестри, мачухи, вітччма, фактичного вихователя, які мають неюрисдикційний характер, спрямовані на захист порушеного права або усунення загрози такого порушення, здійснені відповідно до чинного законодавства.

Визначено ознаки самозахисту й доведено, що основними носіями цього права в сімейному законодавстві є батьки стосовно своїх дітей. При цьому правом на самозахист наділені інші члени сім'ї та родичі. Обґрунтовано необхідність наділити правом на самозахист правнуків, прабабусю і прадіда як учасників сімейних правовідносин.

Виділено два способи здійснення права на самозахист іншими членами сім'ї та родичами: 1) право інших членів сім'ї та родичів на самозахист свого суб'єктивного права; 2) право інших членів сім'ї та родичів на самозахист права іншої особи. Ознаками самозахисту осо-

бистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів етакі: це завжди правомірне діяння особи; здійснюється шляхом активної поведінки; право на самозахист дитини здійснюється іншими членами сім'ї та родичами; під час здійснення права на самозахист дитини іншими членами сім'ї та родичами враховується її вік; самозахистом застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства; самозахист не передбачає звернення суб'єкта за допомогою до компетентних органів.

Ключові слова: самозахист, право, особисті немайнові права, родичі, інші члени сім'ї.

Сімейне законодавство, при регулюванні конкретних сімейних відносин, не лише захищає сім'ю в цілому, але й присвячує значну увагу захисту прав та інтересів інших членів сім'ї та родичів. Особливої уваги заслуговує дослідження питання самозахисту прав. Сімейне законодавство не визначає поняття самозахисту, однак при цьому право на самозахист отримують: батьки щодо своєї дитини (ст. 152 СК України), дід, баба щодо внуків (ст. 258 СК України), сестра, брат, мачуха, вітчим та інші члени сім'ї щодо своїх малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацевдатних братів, сестер, пасинка, падчерки (ст. 262 СК України). Дослідженню питання самозахисту присвячено чимало наукових публікацій, що ж стосується самозахисту особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів, ця тема залишилася поза увагою науковців, що вказує на її актуальність.

Питання самозахисту сімейних прав у своїх працях досліджували такі науковці: І. В. Апопій, Ю. Ф. Беспалов, Т. В. Боднар, М. В. Бориславська, В. І. Борисова, В. А. Ватрас, О. І. Велічкова, В. С. Гопанчук, Н. О. Гуляєва, Н. О. Давидова, В. І. Данілін, Н. М. Єршова, П. Єфіменко, І. В. Жилінкова, О. М. Калітенко, П. М. Конончук, І. Г. Король, А. П. Короткова, О. Ю. Косова, А. В. Красицька, Б. К. Левківський, С. М. Лепех, М. В. Логвінова, Р. П. Мананкова, Г. К. Матвеев, В. П. Мироненко, С. О. Муратова, О. М. Нечаєва, А. А. Ольховик, А. М. Пчелінцева, Г. О. Резнік, З. В. Ромовська, В. О. Рясенцев, А. А. Савченко, Ю. С. Червоний та ін.

Мета наукової публікації полягає в розробленні сучасного підходу до визначення поняття та специфіки самозахисту особистих немайнових прав і обов'язків інших членів сім'ї та родичів.

У науці сімейного права при визначенні поняття самозахисту науковці пропонують різні підходи. Так, З. В. Ромовська під самозахистом розуміє застосування уповноваженою особою у встановлених законом випадках заходів примусового характеру без втручання державних та громадських органів [1, с. 32–33]. О. М. Нечаєва визначає самозахист як особливу реакцію індивіда на порушення своїх прав. Тобто його сутність полягає у здійсненні суб'єктом права вольового

акту, який вказує на те, що він має намір себе захищати [2, с. 26]. О. В. Каймакова розуміє самозахист як можливість уповноваженої особи використовувати дозволені законом засоби примусового впливу на правопорушника і примирювальні процедури погоджувального характеру, спрямовані на припинення можливого порушення права і виникнення сімейно-правового спору, а також захищати належні йому права власними діями фактичного складу [3, с. 9–10]. Б. К. Левківський визначає самозахист сімейних прав та інтересів як активну дію уповноваженої особи в межах чинного законодавства, спрямовану на припинення або зміну правовідношення, з урахуванням позиції зацікавленої особи, з метою захисту своїх або/ї її прав та законних інтересів [4, с. 139]. Ю. Ф. Беспалов самозахист визначає як порядок та умови, в межах яких особа (дитина) особисто або через представника, без звернення до уповноважених державних органів держави або місцевого самоврядування застосовує заходи фактичного або юридичного характеру, спрямовані на відновлення порушених сімейних прав та законних інтересів, або усунення загрози порушення прав [5, с. 138].

Цивільний кодекс України визначає самозахист як застосування засобів протидії, які не повинні бути заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства (ст. 19) [6].

У сімейному законодавстві термін «самозахист» вживається виключно в поєднанні з визначенням прав та обов'язків щодо особи, яка через певні особливості, правові підстави не може самостійно здійснювати захист своїх прав або самостійно звертатися за таким захистом до уповноваженого суб'єкта владних повноважень або суду [4, с. 137].

Під поняттям самозахисту особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів розуміємо фактичні дії баби, діда, прабаби, прадіда, брата, сестри, мачухи, вітчима, особи, яка взяла дитину у свою сім'ю, що мають неюрисдикційний характер, спрямовані на захист порушеного права або усунення загрози такого порушення, вчинені відповідно до чинного законодавства.

Існують різні підходи науковців до визначення ознак самозахисту. По-перше, сутність самозахисту полягає у виконанні ним функції захисту, оскільки саме захист є ядром цієї дефініції та визначає її значення. По-друге, самозахист розглядається як «резервний» механізм захисту. У цьому випадку мова йде про захист права, яке належить суб'єкту. Якщо таке право не існує, то, на думку О. М. Нечаєвої, про самозахист говорити не варто [2, с. 25].

Б. К. Левківський до ознак самозахисту відносить:

- а) дія уповноваженого суб'єкта спрямована на зміну або припинення правовідносин;
- б) самозахист завжди є активною дією уповноваженого суб'єкта;
- в) самозахист має здійснюватися у власних інтересах або інтересах зацікавленої особи. Наприклад, під час здійснення батьками права на самозахист прав та інтересів дитини повинна враховуватись думка самої дитини [7, с. 76];

г) активні дії суб'єкта здійснюються в межах чинного законодавства [4, с. 138].

Т. В. Лісніча виділяє такі риси самозахисту:

1) самозахист здійснюється, коли відбулося порушення суб'єктивного права, коли воно триває, або (в низці випадків) проти наявного посягання на права та інтереси управомоченої особи (наприклад, необхідна оборона);

2) самозахист здійснюється, перш за все, силами самого потерпілого (суб'єкта, чиє право було порушене), що, однак, не виключає товариської взаємодопомоги та сприяння в здійсненні захисту (проти посягання) з боку інших громадян, або участі юридичних осіб;

3) самозахист не повинен виходити за межі дій, необхідних для припинення порушення, і має відповідати порушенню за своїми засобами (в іншому випадку він може перетворитися на самоправство або перевищення меж необхідної оборони) [8, с. 153–154].

У свою чергу, А. А. Стецюк визначає такі ознаки самозахисту, як:

1) суб'єкт самозахисту не наділений владними повноваженнями, тобто його дії мають неюрисдикційний характер;

2) неможливість обмеження права особи на здійснення самозахисту [9, с. 25].

Досліджуючи поняття «самозахисту» в сімейному праві, А. М. Нечаєва дійшла таких висновків:

1) галузева спеціалізація норм сімейного права в загальному не впливає на їх загальнотеоретичну характеристику, за умови, що самозахист потрібно розуміти, як акт правомірного волевиявлення фізичної особи (члена сім'ї), спрямований на захист існуючого права;

2) окремі особливості характерні правовому регулюванню сімейних правовідносин не суперечать загальнотеоретичному розумінню самозахисту;

3) самозахист у сімейному праві виключає можливість участі в його здійсненні представників, у тому числі батьків (одного із них) [2, с. 31].

Тобто існують різні наукові підходи до визначення ознак самозахисту, однак для належного та повного визначення характеристик самозахисту особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів зосередимо увагу на правовому регулюванні питання щодо самозахисту сімейних прав у чинному законодавстві загалом.

Перш за все, дослідимо носіїв права на самозахист. Основними носіями цього права в сімейному законодавстві є батьки стосовно своїх дітей. Так, відповідно до ст. 154 СК України: «Батьки мають право на самозахист своєї дитини, повнолітніх дочки та сина». Також правом на самозахист наділені інші члени сім'ї та родичі. Відповідно до ч. 1 ст. 258 СК України: «Баба, дід мають право на самозахист внуків». У силу приписів ч. 1 ст. 259 СК України: «Сестра, брат, мачуха, вітчим мають право на самозахист своїх малолітніх, неповнолітніх, повнолітніх непрацездатних братів, сестер, пасинка, падчерки». У свою чергу, ст. 261 СК України вказує на право особи, яка взяла у свою

сім'ю дитину-сироту або дитину, позбавлену батьківського піклування, на її самозахист. Таким чином, активними суб'єктами права на самозахист у межах СК України є батьки та діти, баба, дід, мачуха, вітчим, брати, сестри та фактичний вихователь. Однак такий перелік суб'єктів не є вичерпним. Ми вважаємо, що дитина також має право на власний захист. На підтвердження цього положення використовуємо ч. 2 ст. 152 СК України: «Дитина має право протидіяти неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї» [10]. На думку деяких науковців, дитина через свої дещо обмежені фізичні та розумові властивості, недостатність життєвого досвіду та неможливість адекватно відтворювати дійсність не може знайти таких способів самозахисту, які були б відповідними у відносинах з батьками. Тому дитині реалізувати право протидіяти неналежному виконанню батьками своїх обов'язків стосовно неї важко [11, с. 451]. Ми погоджуємося з автором та визначимо, що при цьому дитина отримує право на самозахист та може його здійснити стосовно своїх батьків, діда, баби, брата, сестри, мачухи, вітчима, інших осіб. Поза увагою законодавця залишилися такі суб'єкти сімейних правовідносин, як прабаба та прадід, оскільки вони не наділені правом на самозахист своїх правнуків, що є недоліком, оскільки ці особи є повноцінними учасниками правовідносин між іншими членами сім'ї та родичами.

На жаль, чітке правове регулювання самозахисту сімейних прав не проведено. У зв'язку з тим, що сімейне законодавство не містить поняття самозахисту, особливостей та способів його здійснення, нам слід звернутися до загальних положень цивільного законодавства України, які субсидіарно застосовуються до регулювання сімейних відносин відповідно до положень ст. 8 СК України (застосування до регулювання сімейних відносин Цивільного кодексу України).

Пропонуємо виділити два способи здійснення права на самозахист іншими членами сім'ї та родичами в сімейному праві:

1) право інших членів сім'ї та родичів на самозахист свого суб'єктивного права;

2) право інших членів сім'ї та родичів на самозахист права іншої особи.

Аналогічне положення щодо права на самозахист визначене в ч. 1 ст. 19 ЦК України: «Особа має право на самозахист свого цивільного права та права іншої особи від порушень і протиправних посягань», тому й застосовуємо його до сімейного законодавства. Відповідно до ст.ст. 258, 259, 261 СК України законодавець визначає право діда, баби, братів, сестер, вітчима, мачухи, фактичного вихователя на самозахист прав дитини. Однак при цьому не згадує про можливість здійснення права на самозахист власного права стосовно дитини, наприклад, права на виховання, спілкування тощо шляхом вчинення відповідних дій, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства. Отже, ми вважаємо, що інші члени сім'ї та родичі здійснюють право на самозахист не лише щодо свого суб'єктивного права (наприклад, на спілкування з внуками), а також

щодо прав онуків, інших осіб (наприклад, на належне утримання та догляд).

Дослідимо питання щодо підстави виникнення права на самозахист. Відповідно до ст. 19 ЦК України підставою для самозахисту є не тільки факт порушення, але й загроза порушення прав та інтересів. Під порушенням цивільного права О. І. Мацегорін розуміє результат протиправного впливу з боку правопорушника, внаслідок якого суб'єктивне право уповноваженої особи зазнало зменшення або припинило своє існування. Порушення права позбавляє його носія можливості здійснити своє право повністю або частково впродовж певного часу [12, с. 144]. У свою чергу, загрозу порушення прав та інтересів визначимо як ймовірність застосування протиправного впливу щодо суб'єктивного права, що може спричинити його зменшення або припинення існування. Б. К. Левківський зазначає, що, як правило, самозахист має місце в тому випадку, коли суб'єкт правовідносин переконаний, що він є ефективним та своєчасним захистом прав та інтересів дитини [4, с. 138]. Вважаємо, що можемо розвинути його думку та застосувати до інших членів сім'ї та родичів. Тому в цьому випадку самозахист можливий виключно у формі та способах, які не суперечать закону та відповідають моральним засадам суспільства, а звернення до компетентних органів або неможливе, або не є необхідним. Тобто інші члени сім'ї та родичі самостійно визначають той чи інший спосіб самозахисту через осмислення реальної ситуації та внаслідок внутрішнього переконання.

Окремо визначають умови застосування самозахисту як форми захисту прав та інтересів особи; щодо цього існують різні наукові підходи.

І. В. Венедіктова виділяє такі умови:

- 1) відсутність законодавчої заборони застосовувати відповідні засоби протидії;
- 2) відсутність суперечності засобів протидії моральним засадам суспільства;
- 3) відповідність способу самозахисту змісту права, що порушено;
- 4) відповідність способу самозахисту характеру дій, якими порушено право й охоронюваний законом інтерес, та наслідкам, що спричинені цим порушенням;
- 5) спрямованість на припинення правопорушення [13, с. 131].

У свою чергу, С. П. Параниця визначає, що самозахист можливий за таких умов:

- 1) є порушення права або спроба його порушення;
- 2) виникає необхідність припинити (попередити) порушення;
- 3) потрібно застосувати заходи, що відповідають характеру та змісту правопорушення [14, с. 34].

О. І. Мацегорін зазначає, що самозахист допускається за наявності таких умов:

- 1) протиправне порушення суб'єктивного цивільного права, невизнання його або оспорювання;

2) необхідність припинення або попередження порушення;
3) самостійне застосування носієм права заходів, які відповідають характеру та змісту правопорушення [12, с. 146].

Отже, І. В. Венедіктова під час аналізу умов самозахисту детально розглядає положення, визначені у ст. 19 ЦК України. Такі науковці, як О. І. Мацегорін та С. П. Параниця, частково повторюють один одного під час визначення умов застосування самозахисту, однак при цьому ми не погоджуємося з думкою О. І. Мацегоріна щодо такої умови, як протиправне порушення суб'єктивного цивільного права, невизнання його або оспорювання, оскільки вважаємо, що при здійсненні права на самозахист мова, в першу чергу, йде про порушення права або про загрозу його порушення, а не про його невизнання та оспорювання.

Виділимо умови застосування самозахисту прав інших членів сім'ї та родичів:

- а) порушення свого права або права іншої особи;
- б) загроза порушення права або права іншої особи;
- в) застосування особою для самозахисту засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства;
- г) способи самозахисту повинні відповідати змісту права.

Щодо способів самозахисту сімейних прав загалом та особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів зокрема варто вказати, що це питання є малодослідженим. Тому, посилаючись на цивільне законодавство в цій сфері та наукові дослідження, визначимо основні способи самозахисту досліджуваних прав.

На думку науковців, у кожному конкретному випадку виникає проблема вибору найбільш адекватного способу самозахисту прав. При цьому завжди слід дотримуватися принципу всебічності та повноти захисту порушеного права, а також з'ясувати можливість досягнення мети захисту шляхом використання такого способу. При цьому застосування способів самозахисту особою не перешкоджає їй надалі звернутися за захистом у компетентні органи. Відповідно до норм цивільного законодавства способи самозахисту повинні відповідати змісту права, що порушене, характеру дій, якими воно порушене, та наслідкам; у науці підхід запропонований законом підтримується [13, с. 130; 15, с. 70]. Також ЦК України зазначає, що ці способи можуть бути обрані особою самостійно або встановлюватися за договором чи законом.

Л. В. Красицька [16, с. 424] способами самозахисту в сімейному праві називає фактичні та юридичні дії суб'єктів або осіб. При цьому Л. В. Красицька зазначає, що під час дослідження самозахисту прав батьків та дітей ці дії повинні бути правомірними, відповідати змісту порушеного права, характеру дій, якими право порушене, та наслідкам, що спричинені цим порушенням.

Ми вважаємо, що способами самозахисту особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів є дії інших членів сім'ї та родичів фактичного характеру, які спрямовані на захист порушених прав ди-

тини або власних прав без звернення до юрисдикційних органів для захисту порушеного права або при загрозі такого порушення.

Пропонуємо способи самозахисту особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів розглянути на конкретних прикладах. По-перше, у випадках негативного впливу на дитину або жорстокого поводження з нею і створення загрози її життю та здоров'ю з боку батьків чи інших осіб, з якими вона проживає, баба, дід можуть забрати внучку (внука) до себе і поставити питання про визначення в судовому порядку місця її проживання в подальшому [17, с. 182]. Аналогічне право на самозахист дитини отримують брати, сестри, мачуха та вітчим (ст. 262 СК України). У цьому випадку учасниками сімейних правовідносин вчиняються фактичні дії, спрямовані на захист прав дитини. По-друге, якщо інші члени сім'ї та родичі вважають, що дитині загрожує небезпека, вони можуть припинити спілкування дитини з тією чи іншою особою, вчинивши певні дії, спрямовані на захист дитини на вулиці. У цьому випадку може йти мова про застосування необхідної оборони (ст. 1169 ЦК України). Тобто у випадках вчинення дій, спрямованих на усунення загроз життю, здоров'ю дитини, припинення спілкування з особою, яка негативно впливає на дитину. По-третє, у випадку, якщо батьки забороняють спілкуватися, наприклад, діду зі своїм онуком. Як самозахист будемо вважати право діда підійти на вулиці до онука та поспілкуватися з ним, зателефонувати, відвідувати дитину в навчальному або іншому закладі тощо. При цьому таке спілкування повинно відповідати інтересам дитини. По-четверте, відповідно до ч. 4 ст. 217 СК України дід, баба дають згоду на усиновлення онуків, якщо їхні діти є неповнолітніми. У цьому випадку дід, баба можуть не надати згоду на усиновлення з метою захистити права своїх онуків і тим самим реалізувати право на самозахист онуків.

Таким чином, визначимо ознаки самозахисту особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів:

1) це завжди правомірне діяння особи. Відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 19 ЦК України самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства, тобто це повинна бути правомірна дія особи. С. П. Параніця вважає, що самозахист не може бути визнаний як правомірна дія, якщо: а) він явно (тобто очевидним способом як для самої особи, що далася до самозахисту, так і для будь-яких інших осіб) не відповідає способу й характеру порушення; б) заподіяна шкода є більш значною, ніж відвернена [14, с. 34];

2) самозахист іншими членами сім'ї та родичами може здійснюватись виключно шляхом активної поведінки. До безспірних переваг самозахисту належить те, що він здійснюється за активною ініціативою сторони й за часом своєї реалізації одночасно є більш економним і вигідним, ніж будь-які інші форми захисту прав [13, с. 132];

3) інші члени сім'ї та родичі здійснюють своє право на самозахист дитини, незалежно від того, чи мають змогу батьки або інші особи, в сім'ї яких проживає дитина, здійснити це право. При цьому дея-

кі автори відстоюють позицію, що, перш за все, право на самозахист дитини надано батькам (ст. 154 СК України), тобто право на самозахист дитини, яким наділені дід і баба та інші особи, є додатковим способом захисту дитини, однак вони можуть реалізувати таке право на самозахист дитини одночасно [18, с. 452];

4) під час здійснення права на самозахист дитини іншими членами сім'ї та родичами враховується її вік. Відповідно ч. 1 ст. 258 СК України баба, дід мають право на самозахист онуків, незалежно від їх віку та працездатності. На відмінну від цього положення, брати, сестри, мачуха, вітчима мають право на самозахист лише малолітніх, неповнолітніх та повнолітніх працездатних братів, сестер, пасинка, падчерики;

5) самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства;

б) самозахист не передбачає звернення суб'єкта за допомогою до компетентних органів у момент вчинення дій, спрямованих на усунення перешкод до шляху реалізації суб'єктивних прав.

Отже, самозахист особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів – це фактичні дії баби, діда, прабаби, прадіда, брата, сестри, мачухи, вітчима, особи, яка взяла дитину у свою сім'ю, які мають неюрисдикційний характер, спрямовані на захист порушеного права або усунення загрози такого порушення, вчинені відповідно до чинного законодавства.

Пропонуємо виділити два способи здійснення права на самозахист іншими членами сім'ї та родичами:

1) право інших членів сім'ї та родичів на самозахист свого суб'єктивного права;

2) право інших членів сім'ї та родичів на самозахист права іншої особи, оскільки ми вважаємо, що інші члени сім'ї та родичі здійснюють право на самозахист не лише щодо свого суб'єктивного права (наприклад, на спілкування з онуками), а також щодо прав онуків, інших осіб (наприклад, на належне утримання та догляд).

Ознаками самозахисту особистих немайнових прав інших членів сім'ї та родичів є такі: це завжди правомірне діяння особи; здійснюється виключно шляхом активної поведінки; право на самозахист дитини здійснюється іншими членами сім'ї та родичами, незалежно від того, чи мають змогу батьки або інші особи, в сім'ї яких вона проживає, здійснити це право; під час здійснення права самозахист дитини іншими членами сім'ї та родичами враховується її вік; самозахистом є застосування особою засобів протидії, які не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства; самозахист не передбачає звернення суб'єкта за допомогою до компетентних органів.

Список використаних джерел

1. Ромовская З. В. Защита в советском семейном праве. Львов : Выща школа, 1985. 180 с.
2. Нечаева А. М. Самозащита по семейному праву. *Государство и право*. 2008. № 7. С. 25–31.

3. *Каймакова Е. В.* Защита семейных прав : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Курск, 2011. 25 с.
4. *Левківський Б. К.* Захист дитини: окремі проблеми здійснення батьками права на самозахист дитини. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 136–139.
5. *Беспалов Ю. Ф.* Теоретические и практические проблемы реализации семейных прав ребенка в Российской Федерации : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. М., 2002. 348 с.
6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 261.
7. *Сімейне право України* / Т. В. Боднар, В. С. Гопанчук, О. В. Дзера [та ін.] ; за заг. ред. Т. В. Боднар та О. В. Дзера. К. : Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
8. *Лісніча Т. В.* Захист особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи (право на життя, здоров'я, свободу та особисту недоторканність) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Х., 2007. 208 с.
9. *Стецюк Л. А.* Способи самозахисту в цивільному праві України. Хмельницький : ХмЦНП, 2012. 241 с.
10. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135.
11. Сімейний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. І. В. Жилінкової. Х. : Ксилон. 2008. 855 с.
12. *Мацегорін О. І.* Поняття та зміст захисту цивільних прав. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 143–147.
13. *Венедіктова І. В.* Захист охоронюваних законом інтересів у цивільному праві. К. : Юрінком Інтер, 2014. 288 с.
14. *Параниця С. П.* Самозахист як самостійне суб'єктивне право особи. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 2. С. 33–36.
15. *Гузь Л. Є., Гузь А. В.* Судово-практичний коментар до Сімейного кодексу України. Х. : Фактор, 2011. 576 с.
16. *Красицька Л. В.* Проблеми здійснення та захисту особистих та майнових прав батьків і дітей. К. : Ліра-К, 2014. 628 с.
17. *Сімейне право України* / Л. М. Баранова, В. І. Борисова, І. В. Жилінкова та ін. / за заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Жилінкової. 3-є вид. К. : Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
18. *Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України* / за заг. ред. Є. О. Харитонова. Х. : Одіссей, 2006. 552 с.

Надійшла до редакції 06.11.2018

Serdechna, I. L. Self-Defense of Personal Non-Property Rights of the Other Family Members and Relatives

The author investigates features of self-defense of a child by other family members and relatives. According to the Chapter 5 of the Family Code of Ukraine a grandfather, a grandmother, grandsons, a great-grandfather, a great-grandmother, great-grandsons, brothers, sisters can belong to the family members as well as a stepfather, a stepmother, a stepson, a stepdaughter, an actual tutor and a child himself. The author focuses attention on the meaning of the definition of self-defense under the family law. It has been offered the definition of self-defense of the personal non-property rights of other family members and relatives as the actions de facto of grandmother, grandfather, great-grandmother, great-grandfather, brother, sister, stepmother, stepfather, actual tutor which have no jurisdictional character and are directed to protect the violated right or to eliminate the threat of such violation made according to the current legislation. It has been defined the signs of self-defense and proved that according to the family legislation parents are the main carriers of this right concerning their children. At the same time all the other family members and relatives have the right for self-defense. It has been proved the necessity to give the right for self-defense of great-grandsons, a great-grandmother and a great-grandfather as participants of family legal relationships. The author emphasizes two ways of implementation of the right to self-defense by other family members and relatives: 1) the right of other family members and relatives to self-defense of their subjective right; 2) the right of other family members and relatives to self-defense of the right of the other person. The signs of self-defense of the personal non-property rights of the other family members and relatives are: it is always a lawful act of a person; it is carried out by active behaviour; the right to self-defense of a child is carried out by the other family members and relatives; while implementing the right to self-defense of a child by the other family members and relatives, the child's age is considered; self-defense of application means of counteraction by person which are not forbidden by a law and do not contradict moral bases of society; self-defense does not provide a subject appeal for the help to competent authorities.

Keywords: *self-defense, right, personal non-property rights, relatives, other family members.*

